

УДК 378.14

МЕХАНІЗМ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ НЕЛІНГВІСТИЧНИХ ВНЗ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНІЙ МОВИ

Рідель Т.М.

Сумський національний аграрний університет

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2018-12-64-102>

Подано загальну модель механізму формування соціально-професійної компетентності в процесі навчання іноземним мовам у нелінгвістичних ВНЗ. Представлено проблему відбору предметно-тематичного змісту навчання іноземним мовам. Розглянуто основні шляхи функціонування моделі як розвитку іншомовної комунікативної компетенції в соціокультурній та професійній сферах спілкування. Доведено ефективність моделі, на основі якої формується соціально-професійна комунікативна компетентність. Обґрунтовано, що соціально-професійна комунікативна компетентність є засобом оволодіння власне соціально-професійною компетентністю фахівця.

Ключові слова: іншомовна комунікативна компетенція, соціально-професійна компетентність, зміст навчання іноземним мовам, академічна компетенція, соціально-особистісна компетенція.

Постановка проблеми. Згідно з Державним стандартом вищої освіти нового покоління, кінцевим результатом вищої професійної освіти є формування соціально-професійної компетентності [1]. Остання розглядається як інтегральна системна якість особистості фахівця, що набувається у результаті засвоєння загальнопрофесійних і загальнолюдських компетенцій і соціального досвіду. У цьому розумінні соціально-професійна компетентність співвідноситься з поняттями такого смислового ряду, як рівень загальної культури, освіченість, особистісний розвиток, що складають неминучу цінність освіти [2]. В усталеному розумінні соціально-професійна компетентність являє собою сукупність академічної, соціально-особистісної та професійної компетенцій. Кожна з них формується за допомогою широкого спектру дисциплін навчального плану, в тому числі іноземної мови.

Внесок іноземної мови у формування соціально-професійної компетентності визначається її здатністю формувати іншомовну комунікативну компетенцію, на базі якої можливий подальший розвиток діяльнісної компетенції чи компетенції набуття знань у будь-якій предметній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Більшість лінгвістів представляють іншомовну комунікативну компетенцію як глобальне поєднання таких складових компетенцій, як лінгвістична (система мови і її реалізація в мові), лінгвокраїнознавча, соціолінгвістична, соціокультурна, навчальна і компенсаторна. Усі перераховані види компетенцій є взаємопов'язаними і взаємообумовленими. Вони мають єдиний стрижень – лінгвістичну компетенцію, що є основою мовленнєвої взаємодії і обов'язковим компонентом будь-якого акту комунікації. Таким чином, іншомовну комунікативну компетенцію можна уявити як певний рівень володіння іноземною мовою, що дозволяє тому, кого навчають, комунікативно грамотно будувати свою мовленнєву поведінку відповідно до конкретної ситуації спілкування.

В силу самої природи мови іншомовна комунікативна компетенція реалізується тільки при наявності такого важливого компоненту, як предмет мовлення. Без предмету мовлення іншомовна комунікативна компетенція може залишитися

лише кодом для опису об'єкта дійсності, незабезпеченим інструментом мовленнєвої діяльності, що функціонує на рівні мінімальних мовних одиниць (звуки, літери, слова і правила їх вживання у мовленні). Тому, говорячи про іншомовну комунікативну компетенцію, ми завжди маємо на увазі семантику комунікації – усе те, що сказане і написано може означати. Оволодіння іншомовною комунікативною компетенцією в тій чи іншій сфері призводить до формування не тільки комунікативної, а й відповідної предметно-комунікативної компетенції, що і є головною метою комунікації.

Правильно буде сказати, що іншомовна комунікативна компетенція, представлена у вигляді думки і така, що знайшла себе в предметі мовлення, веде до осягнення самого предмету мовлення у всьому різноманітті його аксіологічних характеристик, а отже, сприяє не тільки пізнанню, а також і розвитку, вихованню та всебічній освіті на базі знакової системи. Цей постулат визначає механізм формування соціально-професійної компетентності фахівця засобами іноземної мови: розвиваючи комунікативну компетенцію в тій чи іншій сфері, ми осягаємо дану сферу діяльності, удосконалюючи свій професійний і особистісний розвиток.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Викладене висуває на передній план проблему відбору предметно-тематичного змісту навчання іноземним мовам в сукупності тем, проблем, ситуацій та сфер спілкування. Труднощі проблеми пов'язані з «безпредметністю» і «безмежністю» мови [2], що допускає значну частку суб'єктивізму при відборі навчального матеріалу. Згідно усталеному у вітчизняній методикі підходу, відбір змісту навчання іноземним мовам в системі вищої професійної освіти здійснюється з урахуванням його професійної спрямованості. У цій статті ми будемо структурувати зміст навчання іноземним мовам за моделлю інваріантної структури професійної підготовки фахівця, що включає такі важливі блоки, як соціально-гуманітарний, професійний і частково – науковий.

Мета статті полягає у визначенні шляхів набуття іншомовної комунікативної компетентності

на основі відповідної тематики, що забезпечує всебічну адаптацію студента до майбутньої соціальної і професійно значущої діяльності в умовах міжкультурної комунікації.

Виклад основного матеріалу. Цінність запропонованого підходу до відбору змісту навчання іноземним мовам полягає в тому, що обидва блоки (соціокультурного і професійного спілкування) безпосередньо співвідносяться з відповідними компетенціями – соціально-особистісною, професійною, а також академічною. Отже, кожен з блоків повинен бути наповнений таким змістом, який максимально сприяв би формуванню необхідних комунікативних навичок.

Академічна компетенція включає в себе знання та вміння з досліджуваних дисциплін, а також здатність й уміння вчитися. Внесок іноземних мов в її формування полягає в тому, що іноземна мова надає унікальну можливість розвивати наступні навички та вміння:

- працювати з різними джерелами навчальної та наукової інформації, довідковими матеріалами і т. п.;
- концентрувати увагу, сприймати і відтворювати інформацію;
- писати наукове повідомлення, статтю, реферат, анотацію, складати план або конспект лекцій, робити помітки і т. п.;
- вести ділову кореспонденцію;
- заповнювати бланк, анкету та інші функціонально значущі документи;
- проводити презентації в режимі Power Point і Front Page;
- опанувати раціональними прийомами розумової праці, що сприяють подальшій самоосвіті та самовдосконаленню;
- здійснювати пошук інформації на традиційних та електронних носіях, включаючи бібліографічну роботу і пошук інформації в мережі Інтернет;
- здобувати нові знання на основі володіння ще одним мовним кодом.

Вищезгадані навички складають частину змісту навчання іноземним мовам у ВНЗ. Вони відносяться до числа універсальних, діяльнісних, прагматичних і являють собою навички власне навчальної діяльності, тобто саме вміння вчитися.

Соціально-особистісна компетенція формує виховну складову навчально-виховного процесу і моделює її результат. Вона забезпечує культурно-ціннісні та світоглядні установки особистості, уміння орієнтуватися в екологічних, економічних, політичних, цивільно-правових і інших соціальних проблемах сучасного життя. Вона передбачає знання ідеологічних, моральних цінностей суспільства і держави і вміння дотримуватися їх. За своєю суттю соціальна компетенція є метапрофесійною, що визначає особистість фахівця будь-якого профілю. До її складу входять:

- 1) компетенція соціальної взаємодії;
- 2) соціокультурна компетенція;
- 3) компетенція культурно-ціннісної та особистісної орієнтації;
- 4) компетенція громадянськості і патріотизму.

Не важко помітити, що перераховані компетенції формуються на основі комунікативної та припускають соціально-особистісну взаємодію, що здійснюється на основі комунікації. Іншомов-

на комунікативна компетенція, що реалізується на базі соціокультурної тематики, може характеризуватися як *соціокультурна комунікативна компетенція*. Вона становить важливу частину мовної підготовки фахівця нелінгвістичного вузу і реалізується в рамках модуля соціального спілкування (сфери соціально-побутового, соціокультурного та соціально-політичного спілкування).

У рамках цієї статті ми не ставимо завдання розглянути методику формування кожної з соціальних компетенцій окремо, тому обмежимося лише приблизними переліком соціально значущих умінь, які можуть привести до розвитку ряду здібностей і якостей особистості, що характеризують соціально-комунікативну компетенцію. Оволодіння змістом перерахованих вище сфер дає студенту можливість **набути знання:**

- про морально-етичні засади іншомовних національних спільнот, культури і етики взаємин в сім'ї, колективі;
- про соціокультурні реалії, стилі поведінки і образи повсякденного життя носіїв іноземної мови, що вивчається;
- про систему загальнолюдських, національних і особистісних світоглядних цінностей;
- про політичну і правову структуру країн, мова яких вивчається, про існуючі соціально-політичні реалії.

На основі отриманих знань випускник формує такі **здібності:**

- орієнтуватися у світі духовних цінностей, що відображають різні культури і світогляди, тобто вирішувати аксіологічні проблеми;
- орієнтуватися в проблемах, пов'язаних з реалізацією певних соціальних ролей (виборця, громадянина, споживача, організатора, члена сім'ї);
- розуміти і адекватно інтерпретувати відмінність соціокультурних реалій, комунікативних і поведінкових стереотипів носіїв іноземної мови, що вивчається;
- розуміти і оцінювати домінуючі в офіційному істеблішменті країн, мова яких вивчається, ціннісні установки і орієнтації;
- встановлювати контакт на міжособистісному рівні, створюючи при цьому атмосферу довіри і взаєморозуміння.

Формування соціально-особистісних компетенцій передбачає розвиток таких **якостей** особистості:

- гуманістичного світогляду;
- самостійності;
- почуття патріотизму і інтернаціоналізму;
- почуття громадянської відповідальності;
- толерантності, емпатії;
- ввічливості і тактовності в спілкуванні;
- відповідальності за свої справи і вчинки.

Із соціальними компетенціями нерозривно пов'язані *професійні*, що являють собою знання, вміння та здібності, затребувані в тій чи іншій галузі професійної діяльності. Структура професійної компетенції не є величиною постійною. Вона варіюється, оскільки кожна конкретна професія пропонує свій набір компетенцій, без яких неможлива адаптація і успішне виконання професійних функцій. Серед загальних вимог, що висуваються до фахівця будь-якого профілю, можна виділити: високий рівень професійної підготовки, що дозволяє ставити і вирішувати проблеми і завдання (в тому числі творчі) на на-

лежному кваліфікаційному рівні; здатність взаємодіяти з фахівцями не тільки профільної, але і суміжних областей для вирішення широкого кола професійних завдань; вміння складати документацію, вести ділову кореспонденцію; вміння користуватися глобальними інформаційними ресурсами в професійних цілях (інтернет, сучасні комп'ютерні технології і засоби телекомунікації).

Дескрипторна характеристика сфери професійної діяльності фахівця дозволяє виділити наступні професійні компетенції: предметну (в єдності загальнотеоретичної і виробничої складових), самоврядування, інформаційну.

Яку ж роль може відігравати іноземна мова у формуванні вищезгаданих і інших професійних компетенцій? Здається, що значну, якщо врахувати, що багато в професійній діяльності залежить від уміння людини реалізувати себе через спілкування, встановити ділові контакти, вступити в контакт і т. п. Іноземна мова надає також можливість поглибити знання в професійній області на основі вивчення зарубіжних джерел, бути в курсі сучасних досягнень науки і виробництва. Саме професіоналізація змісту іноземної освіти у ВНЗ, що особливо активно проводиться у вітчизняній системі з 80-х рр. ХХ ст., дозволила перетворити вивчення іноземних мов в інструмент не тільки загальнокультурної, а й професійної підготовки.

Навчання іноземним мовам на базі модуля професійного спілкування охоплює сфери навчально-професійного, виробничого і частково – навчально-дослідного спілкування. Широко представлена в зазначених сферах тематика сприяє формуванню професійної комунікативної компетенції, в рамках якої студент набуває наступні загальнотеоретичні і практичні знання:

– про загальну систему базових наукових понять спеціальності, що вивчається (право, еко-

номіка, філософія і т. п.), а також рівні розвитку цієї наукової галузі;

– про професію, що освоюється, її соціальну значущість, про структуру, методи та способи здійснення професійної діяльності;

– про рівні науково-технічного прогресу, про технології та матеріальну базу сучасного виробництва;

– про способи мовного вираження основних понять професійної сфери;

– про етику ділових відносин.

В рамках даної компетенції фахівець повинен бути **здатним**:

– здійснювати іноземну комунікативно-когнітивну діяльність в області професійної підготовки;

– вести ділову бесіду і ділову кореспонденцію;

– вирішувати типові комунікативні завдання виробничого спілкування;

– мати навички діловодства та рекламоведення;

– встановлювати контакт з колегами на професійному рівні, при цьому створюючи атмосферу довіри і взаєморозуміння;

– здійснювати пошук необхідної професійно значущої інформації, активно використовуючи сучасні бази даних, комп'ютерні технології і засоби телекомунікації;

– володіти первинними навичками наукових досліджень.

Професійна комунікативна компетенція сприяє розвитку таких професійно значущих **якостей**:

– високого рівня професіоналізму;

– творчого мислення;

– дисциплінованості, самоорганізації і самоконтролю;

– цілеспрямованості;

– самостійності;

– відповідальності за доручену справу;

– вимогливості;

– виваженості прийнятих рішень та ін.

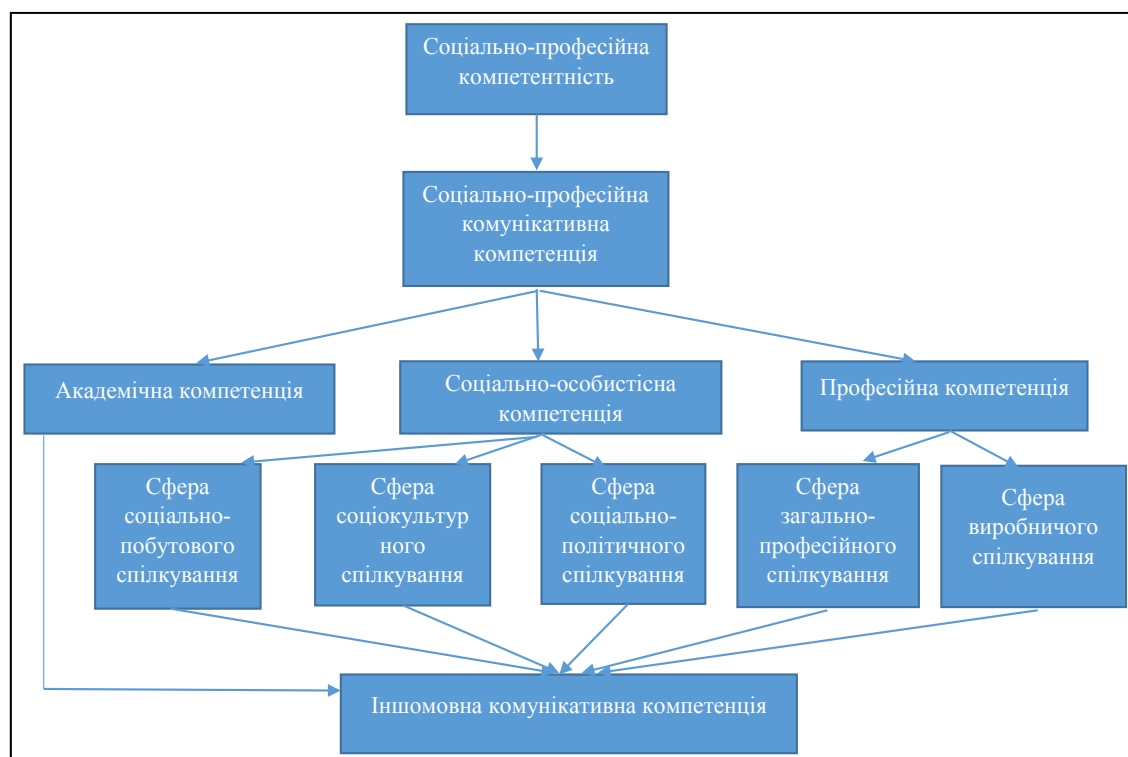

Рис. 1. Модель формування соціально-професійної компетентності в процесі навчання іноземній мові

Таким чином, можна констатувати, що іноземна мова як обов'язкова навчальна дисципліна соціально-гуманітарного блоку відіграє важливу роль у формуванні професійної комунікативної компетенції фахівця, яка в поєднанні з соціокультурною комунікативною компетенцією безпосередньо спрямована на формування такого інтегрального поняття, як соціально-професійна комунікативна компетентність.

Механізм формування соціально-професійної компетентності в процесі навчання іноземній мові включає наступні етапи: а) формування іноземної комунікативної компетенції в соціокультурній та професійній сферах спілкування; б) формування на її основі соціально-професійної комунікативної компетентності. Остання, в свою чергу, є засобом оволодіння власне соціально-професійною компетентністю. Модель формування соціально-професійної компетентності в процесі навчання іноземній мові представлена на рис. 1.

Висновки і пропозиції. Таким чином, іноземна комунікативна компетенція як головна мета навчання іноземній мові у нелінгвістичних ВНЗ, сформована в ретельно відібраних пред-

метно-орієнтованих областях, вирішує завдання не тільки мовної, а й професійної освіти. В силу того, що іноземна комунікативна компетенція є надпредметною, міждисциплінарною компетенцією, вона створює новий освітній простір, свого роду віртуальну навчальну лабораторію, в якій формуються всі умови для застосування іноземної комунікативної компетенції при вивченні інших дисциплін і спеціальностей в сукупності потенційно властивих їм компетенцій – загальних і предметно-професійних.

Наведена модель трансферу іноземної комунікативної компетенції в соціально-професійну комунікативну компетенцію, а потім в соціально-професійну компетентність стає реальною в силу виходу іноземних мов за вузькі предметні рамки і інтеграцію з широким спектром професійних і соціально значущих тем. На підставі сказаного можна також зробити висновок, що з усіх дисциплін соціально-гуманітарного блоку іноземна мова представляє одну з найбільш продуктивних моделей формування соціально-професійної компетентності майбутнього фахівця за умови правильного відбору предметно-тематичного змісту навчання.

Список літератури:

1. Закон України «Про вищу освіту». Режим доступу: http://www.osvita.org.ua/pravo/law_05/part_03.html.
2. Зимняя И.А. Социально-профессиональная компетентность как целостный результат профессионального образования (идеализированная модель) / И.А. Зимняя // Проблемы качества образования. – 2005. – Кн. 2. – С. 10-19.
3. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С.Ю. Ніколаєва. – К.: Ленвіт, 2003. – 273 с.
4. Хведченя Л.В. Теоретические основы формирования содержания иноязычного образования (на примере классического университета): дис. ... докт. пед. наук: 13.00.01. – Мн., 2002. – 261 с.
5. A Common European Framework of Reference / Council for Cultural Cooperation, Education Committee. – Strasbourg, 2001.

Ридель Т.Н.

Сумской национальный аграрный университет

МЕХАНИЗМ ФОРМИРОВАНИЯ СОЦИАЛЬНО-ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ НЕЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ВУЗОВ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Аннотация

Представлена общая модель механизма формирования социально-профессиональной компетентности в процессе обучения иностранным языкам в нелингвистических вузах. Описана проблема отбора предметно-тематического содержания обучения иностранным языкам. Рассмотрены основные пути функционирования модели как развития иноязычной коммуникативной компетенции в социокультурной и профессиональной сферах общения. Доказана эффективность модели, на основе которой формируется социально-профессиональная коммуникативная компетентность. Обосновано, что социально-профессиональная коммуникативная компетентность является средством овладения собственно социально-профессиональной компетентностью специалиста.

Ключевые слова: иноязычная коммуникативная компетенция, социально-профессиональная компетентность, содержание обучения иностранным языкам, академическая компетенция, социально-личностная компетенция.

Ridel T.M.

Sumy National Agrarian University

A MECHANISM TO SHAPE SOCIAL AND PROFESSIONAL COMPETENCE OF NON-LINGUISTIC UNIVERSITIES STUDENTS IN THE PROCESS OF TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Summary

The general model of the mechanism to shape social and professional competence in the process of teaching foreign languages at non-linguistic universities is presented. The problem of selecting the subject-specific content of teaching foreign languages is considered. The main ways of functioning of the model as the development of foreign language communicative competence in the social, cultural and professional areas of communication are defined. The efficiency of the model, on the basis of which social and professional communicative competence is formed, is analyzed. It has been proved that social and professional communicative competence is a means of mastering the social and professional competence of a specialist.

Keywords: a foreign language communicative competence, social and professional competence, contents of foreign language teaching, academic competence, social and personal competence.